

Dr. ÉGETŐ EMESE:

A FÖLDTULAJDON PRIVATIZÁCIÓJÁNAK BUKTATÓI

Különböző évszámokat hallhatunk, olvashatunk manapság arra vonatkozóan, hogy mikori földtulajdonviszonyokat kell - kellene - helyreállítani. Az itt elhangzottak - 1945., 1947., 1968. - nem is tartalmazza mindet. A múlt heti HVG-ben /1990. június 2. sz./ már az 1959-es év is javaslatba jött. A sok különböző évszám önmagában is mutatja, hogy itt egy olyan javaslatról - követelésről - van szó, amely igencsak sok problémát vet fel. A magam részéről osztozom azok aggodalmában, akik ezt átgondolatlan, súlyos belső ellentmondásokkal terhelt és beláthatatlan következményekkel járó javaslatnak tartják. Amely ráadásul oly módon folytatná a gazdaságpolitikának való alárendelését - az elmúlt 40 év legtöbbet bírált hibás gyakorlatát -, amely végül még politikai előnnyel sem járna. /Kivéve egy párt szűken vett érdekeit./

a/ Az 1947-es földtulajdoni viszonyok helyreállításának ideológiai alapjaként a magántulajdon "szentségére" hivatkoznak. Ez persze nyilvánvaló "csúsztatás", amely egyszerűen tarthatatlan. A földosztás éppen a magántulajdon fennálló rendszerének megtagadása volt. Ha a magántulajdon szentségét és sérthetetlenségét kell helyreállítani, akkor a földreformot sem lehet elismerni. Akkor az 1945 előtti tulajdonviszonyok a mérvadóak, és semmi esetre sem szabad az 1947-es - tehát a földreform utáni - tulajdonviszonyokat szentesíteni. Ha viszont elismerjük a földreform jogosságát, akkor annak alapelvét is érvényesíteni kell. Azt ti., hogy a föld azé, aki megműveli. Ha tehát új földreformot hirdetünk, akkor megintcsak indokolatlan az 1947-es - de

az összes többi évszámnak megfelelő - tulajdonviszonyok alapulvétele. Akkor a mai földhasználók között kell felosztani a földet.

Ezen elveket nem lehet összehangolni. Ha mégis megpróbáljuk, abból nem ésszerű kompromisszum, hanem zűrzavar lesz.

b/ Ellentétes a javaslat a reprivatizálás általános céljával és módjával is. Az állami tulajdon reprivatizálása egyidejűleg zajló folyamat, amelynek alapelvei homlok-egyenest ellenkeznek a földtulajdon reprivatizálására tett javaslattal. Az állami tulajdon esetében szó sincs arról, hogy akár a régi tulajdonosokat, akár a sérelmet szenvedetteket kellene kárpótolni. Sőt, arról sincs szó, hogy a tulajdont ingyen kellene visszaadni akár a régi tulajdonosoknak, akár a mai használóknak. Ellenkezőleg: a lehangosabb jelszó, hogy nem szabad elherdálni a nemzeti vagyont. Ezt a vagyont eladják, amikor reprivatizálják a hatékonyabb működtetés érdekében. De a volt háztulajdonos csak ugyanolyan feltételek között válhat az általa lakott lakás tulajdonosává, mint bárki más: akkor, ha megvásárolja.

Ezzel szemben a szövetkezeti tulajdont képező föld esetében - amely ugyancsak része a nemzeti vagyonnak - az elherdálás kérdése fel sem merül: a földet ingyen, kárpótlás és nem a hatékonyabb gazdálkodás érdekében akarják reprivatizálni. Pedig, ami lakásgazdálkodási rendszerünket illeti, az sokkal rosszabbul működik, mint a mezőgazdaság. Nem kellene akkor a bérházakat is visszaadni eredeti tulajdonosaiknak, vagy a lakásokat az államosítás utáni első lakóknak, kárpótlásként? Hátha megjavulna a lakásgazdálkodás is. De ugyanígy az üzlethelyiségek és egyéb ingatlanok esetében is joggal merülhet fel ugyanez az igény.

Megmagyarázhatatlan, hogy miért kell alárendelni a privatizálás szempontjait a kárpótlásnak a föld esetében,

amikor sehol másutt nem teszik ezt. Félreértés ne essék: tulajdonreformra a mezőgazdaság és a föld esetében is szükség van. A föld esetében még az ingyenességgel is egyet lehetne érteni, mivel a mezőgazdasági vállalkozásokhoz nemcsak tőke, hanem föld is - tehát eggyel több termelési tényező - szükséges. De az már megmagyarázhatatlan, hogy miért kell a múltnak alárendelni a jövőt. Márpedig a kárpótlásnak alárendelt privatizálás ezt jelentené.

Különösen érthetetlen ez akkor, ha gazdasági szempontból vizsgáljuk a következményeket.

1947-ben a 16,15 millió kh összes földterületen 1,65 millió gazdaság működött, amelyek 60 %-a 5 kh-on aluli, 83 %-a pedig 10 kh-on aluli birtok volt. Mindössze 10 ezer körül mozgott a 100 kh-on felüli gazdaságok száma.

Kézenfekvő, hogy az 1947-es földtulajdoni viszonyok visszaállítása nem jelentheti az akkori földhasználati viszonyok helyreállítását is. Azoknak a törpebirtokoknak túlnyomó többsége életképtelen volt: szövetkezés nélkül egy valódi piacgazdaságban maguktól is tönkrementek volna rövid idő alatt. Ennek az üzemi struktúrának a helyreállítása napjainkban egyszerűen képtelenség.

A propagált farmrendszerű mezőgazdálkodásra való átérésnek azonban nemcsak a módzatai kidolgozatlanok, hanem a feltételei is hiányoznak Magyarországon.

1. Az amerikai rendszerű farmergazdálkodás számunkra nem lehet példa, mert az extenzív jellegű mezőgazdálkodást jelent, amelynek feltétele a földbőség. Ez pedig nálunk - és általában Európában - hiányzik.

Ebből a szempontból nem is hasonlítható össze a magyar mezőgazdaság pl. az Egyesült Államokkal, hiszen ott a búza termésátlaga kb. a fele a hazainak. Ez a különbség természetesen nem fejlettségbeli, hanem jellegbeli különb-

séget takar. Azzal függ össze, hogy az USA-ban bőven van föld: a 100 lakosra jutó mezőgazdasági terület több, mint másfélszerese - pontosan - 1,79-szerese - a hazainak. Ezért azután a termékmennyiség növelése nem teszi szükségessé az átlaghozamok növelését, az megoldható a művelés alá vett terület kiterjesztésével. A földterület szempontjából vett extenzív, illetve intenzív jelleg megmutatkozik az állattenyésztés területén is. A 100 ha-ra jutó számos állat az USA-ban csak negyede a hazainak. Hozzá tartozik persze az is, hogy a munkaerő oldaláról szemlélve viszont pont fordított a helyzet. Az 1000 ha mezőgazdasági területre jutó mezőgazdasági aktív keresők száma Magyarországon 95 fő, míg az USA-ban csak 8 fő. Vagyis a néhány száz hektár területű farmgazdaságok rendszerére való áttérésnek csak akkor lenne meg a természeti-technikai feltétele, ha a földterület is növelhető lenne. A magyar mezőgazdaság egyébként európai viszonylatban is a legintenzívebb mezőgazdaságok közé tartozik. A magyar mezőgazdaság - európai összehasonlításban - a területegységre jutó átlaghozamok tekintetében a növénytermelés vonatkozásában a negyedik helyen áll /gabonaegységben számolva/. /KSH. 1985. 7. 1./ Korántsem ilyen jó a helyzet az állattenyésztés vonatkozásában. A 100 ha-ra jutó számos állat tekintetében csak kb. a 20.-ok vagyunk az európai rangsorban, gabonaegységre átszámítva is csak a 13. helyen állunk.

Üzemi struktúránk azonban európai viszonylatban is sajátos. A termőterület kb. 26 %-án /2,1 mill. ha/ állami vállalatok gazdálkodnak, kb. 63 %-án /5,1 mill. ha/ a szövetkezetek közös gazdaságai, 11 %-án /0,9 mill. ha/ pedig háztáji, kiegészítő és egyéni gazdaságok működnek. A gazdaságok nagyságrendjét tekintve két, illetve három kategória különül el élesen: a nagyüzemek és a kistermelés. A nagyüzemek jellemző méreteiket tekintve két csoportba sorolhatók: az állami gazdaságokra, melyek átlagos termőterülete 7 ezer

ha, és a termelőszövetkezetek közös gazdaságaira, amelyek átlagos területe 4 ezer ha. Ami viszont a kistermelőket illeti, ezen gazdaságok átlagos termőterülete alig haladja meg a 0,5 ha-t. Vagyis a magyar mezőgazdaság üzemi struktúrájának legfeltűnőbb jellemzője a földhasználat szempontjából a szélsőségek - az igen nagy és a miniatűr gazdaságok - együttes létezése, működése, valamint a közepes méretű gazdaságok jellemző hiánya. /A közepes méretet képviselő szakszövetkezetek elenyésző súlyuk miatt nem tekinthetők a struktúra jellemző elemének./ A szélsőségesen nagy és kicsi meghatározás nemcsak viszonylagosan értendő. A mi nagyüzemeink nagyságrendekkel nagyobbak, mint a hatékony mezőgazdasággal rendelkező fejlett országok nagyüzemei. Kisüzemeink pedig nagyságrendekkel kisebbek, mint ugyanezen országok családi gazdaságai.

A mezőgazdasági termékek előállításában azonban a kistermelés területi arányánál jóval nagyobb súllyal vesz részt: a termőterület 11 %-án a mezőgazdasági termékek csaknem 40 %-át állítják elő, ami rendkívül intenzív mezőgazdasági tevékenységre utal. Mivel az állatok és állati termékek előállításában a kistermelés szerepe jóval nagyobb, mint a növénytermelésben /42 %, ill. 32. %/, joggal állíthatjuk, hogy a közepes méretű gazdaságok tényleg hiányoznak a struktúrából. Mégpedig nem annyira a növénytermelés, hanem az állattenyésztés szempontjából.

Vagyis tényleg szükség van a tulajdonreformmal együtt a földhasználati viszonyok reformjára, az üzemi struktúra átalakítására is. De semmi értelme felmelegíteni a 30-as évek kisüzem-nagyüzem fölénnyéről folytatott vitát - amely akkor lehet, hogy konstruktív volt -, de ma már semmi esetre sem az. Hatékony mezőgazdaságunk csak akkor lesz, ha a nagy, a közepes és a kisgazdaságok megfelelő kombinációja kialakul.

2. A természeti-technikai feltételek mellett azonban

van egy olyan gazdasági-társadalmi feltétel is, amelyről igen kevés szó esik. Pedig a piacgazdaságra való áttérés során másutt is problémát okozhat, a mezőgazdaságban azonban kirívóan jelentkezik. Ez pedig a főfoglalkozásban való vállalkozás lehetősége.

A mezőgazdasági kistermelésről köztudott, hogy az döntően kisegítő- és háztáji tevékenység. Vagyis akik ezzel foglalkoznak valahol másutt - mezőgazdasági nagyüzemben, vagy éppen a mezőgazdaságon kívül - rendelkeznek munkahelylyel, rendszeres biztos keresettel, társadalombiztosítással és nyugdíjjal. A kistermelés ilyen feltételek mellett életképes. Valójában tehát nem önálló foglalkozás, hanem melléktevékenység. /De még ha főtevékenység, akkor sem létezik a másik, a fix munkahely nélkül./

Ez önmagában még nem sokat jelentene. A problémát az okozza, hogy a nagyüzemek sem képesek megélni pusztán mezőgazdasági tevékenységből. A mezőgazdasági vállalatok bruttó termelési értékének 38-40 %-a, a nettó termelési értékének fele, a nyereségnek pedig 50-55 %-a az alaptevékenységen kívüli tevékenységből származik. Vagyis kizárólag mezőgazdasági tevékenységből sem a kisüzemek, sem a nagyüzemek nem képesek megélni. Úgy is fogalmazhatunk, hogy napjainkra Magyarországon a mezőgazdaság megszűnt önálló ágazatnak lenni. Az okok elemzésére e helyen nem áll módunkban részletesen kitérni. Annyit azonban talán külön bizonyítás nélkül is leszögezhetünk, hogy e helyzet kialakulásában döntő szerepe volt annak az állami irányítási rendszernek, amely ár-, adó és támogatáspolitikával 40 éven keresztül - egy rövid időszak kivételével 1968 és 1973 között - kemény ipari protekcionizmust érvényesített. És amelyen nem változtatott akkor sem, amikor a Közös Piac erőteljes agrárprotekciónizmusra tért át, sőt még akkor sem, amikor a hazai gazdaságpolitika hivatalos jelszavává a világgazdasághoz való alkalmazkodás lett. Így fordulhatott elő, hogy - annak ellenére, hogy - a magyar me-

zőgazdaság európai összehasonlításban is megállja a helyét, kialakult a mostani állapot. Sőt, mindez annak ellenére, hogy a magyar mezőgazdaságból lényegében hiányzik a bérleti rendszer. Kérdés azonban, hogy egy olyan tulajdonreform, amely alapvetően elszakítja a földtulajdoni viszonyokat a földhasználati viszonyoktól, ilyen körülmények között milyen következményekkel járna?

Azt, hogy milyen mértékben szakítaná el a tulajdoni viszonyokat, arról fogalmat alkothatunk akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a mezőgazdaság összes aktív keresője jelenleg valamivel több, mint 800 ezer fő, de ebből csak 570 ezer dolgozik az alaptevékenységben. 1947-ben ez a szám 2,1 millió volt. Szövetkezeti tag /tehát tulajdonos/ 755 ezer fő, amelyből azonban csak 367 ezer az aktív, viszont 351 ezer fő az aktív keresők közül alkalmazottként /tehát nem tulajdonosként/ dolgozik. Összevetve ezeket a számokat az 1947. évi 1,6 millió tulajdonossal kiderül, hogy az egykori tulajdonosok és aktív keresők kb. kétharmada ma már nem a mezőgazdaságból él. Ez a földterület szempontjából azt jelenti, hogy annak 60-70 %-a külső, nem mezőgazdasági foglalkozású egyének tulajdonába kerülne. Tömeges visszatérésre nem lehet számítani, hiszen a földbirtokok zöme eleve kicsi volt, amely az öröklés révén valószínűleg még tovább aprozódott tulajdonilag.

Tömeges földvásárlásra mezőgazdasági tevékenység céljából sem lehet számítani, hiszen az itt képződő források a felszerelés finanszírozásához sem elegendők a jelenlegi körülmények között. Marad tehát a bérleti rendszer - legalábbis a közepes és nagyméretű üzemek, valamint a földtulajdonnal nem rendelkező mezőgazdasági kistermelők számára.

A bérleti díj viszont olyan költség, amely tovább csökkenti a mezőgazdasági tevékenység jövedelmezőségét. A mai gazdasági feltételek között ez azt jelentené, hogy a kívánatosnak tartott farmergazdaságok - a többszáz hektáros

középzemek - létre sem jöhetnének. /A nagyüzemek működésének lehetőségéről már nem is beszélve./ Sőt, valószínű, hogy nemcsak a jelen körülmények, hanem a mostaninál jóval kedvezőbb körülmények között sem. Nyugat-Európában, ahol az ár-, adó- és támogatási rendszert valódi agrárprotekciónizmus alakította az elmúlt időszakban /és nem az ipari protekciónizmus, mint nálunk/, mégis a sejdt művelésen alapuló, 100 ha alatti családi gazdaságok a jellemzőek. A bérleti rendszert ott sem bírja el a mezőgazdaság.

Nagyon is meggondolandó tehát, hogy szabad-e szándékosan elszakítani a földtulajdoni és földhasználati viszonyokat.